

Bakgrundsartikel om Nordvision 2009-10-15

Nordiskt tv-samarbete tätare än någonsin

Nordvision är förmodligen den bäst bevarade hemligheten om nordisk tv. Det är inte många som känner till samarbetet mellan de nordiska public service-stationerna särskilt väl, men den här månaden fyller Nordvision 50 år och det vid en tidpunkt då det nordiska tv-samarbetet aldrig har stått starkare. Grunden är många sändningstimmar av hög kvalitet till en billig penning. Det låter som en dröm, men det är sant.

Av Ib Keld Jensen

Säg namnet Fleksnes så tonar bilden av en ovanlig, egenkär norsk ungarl fram för den inre synen hos de flesta vuxna nordbor följt av ett snett leende och en glimt i ögat. Säg "MGP Nordic", "Kontrapunkt" eller "Örnen" och ungefär liknande minnesglimtar breder ut sig från Island över Skandinavien till Finland.

Alla fyra tv-programmen är en väsentlig del av den gemensamma nordiska identiteten och är samtidigt resultatet av ett enastående tv-samarbete mellan public service-kanalerna i de fem nordiska länderna.

Nu i höst fyller samarbetet 50 år, och även om organisationen genom åren har varit densamma väcker namnet Nordvision knappast något brett igenkännande, trots att det väl rotade samnordiska tv-samarbetet aldrig har stått starkare med en gemensam produktion som nått sin kulmen under de senaste åren. Och det har en avgörande betydelse, säger en expert. "Nordvision är kanske ännu viktigare nu än tidigare med det stora kommersiella medieflöde vi har", säger den svenska professorn Ulla Carlsson, som är direktör för Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning, Nordicom.

Den 29 oktober 1959 träffades en kvinna och 29 män i mörka kostymer med väst och slips i Stockholm för att dra upp riktlinjerna för det framtida nordiska tv-samarbetet. Tv-mediet var ännu ungt och begestringen över det nya mediets fantastiska möjligheter åtföljdes av ett långsamt uppvaknande till besvärliga ekonomiska realiteter. Tv är kolossalt dyrt att producera och det var huvudorsaken till att de nordiska tv-stationerna gick samman.

Ända från början formulerade parterna ett gemensamt mantra som blev till en orubblig hörnsten i samarbetet ända in på 90-talet.

"Det ska inte handla om pengar mellan oss."

Så formulerade dansken Jens Frederik Lawaetz visionen för en grundläggande del i samarbetet. Om jag får tre av dina program, så får du tre av mina. Den principen gällde och gäller fortfarande i mångt och mycket. Man får alltså tre-fyra gånger så mycket som man producerar när alla länder är med. Att man inte bara kan dela produktionspriserna med fem beror på att Norge, Sverige och Danmark producerar mer till gemenskapen än Finland och Island. Finland har annars varit med ända från början, men

skiljer sig främst åt språkligt – bara sex procent av den finska befolkningen talar finlandssvenska som huvudspråk – medan det för Islands del är det jämförelsevis blygsamma invånarantalet som sätter begränsningar för den ekonomiska förmågan.

Över 3 600 program utbyts och samproduceras varje år, och det är främst under de senaste 15 åren som utvecklingen har tagit fart.

”Den stora vinsten med vårt samarbete är att den gemensamma summan av samarbetet är större än de enskilda insatserna. Det ser vi ju ett konkret bevis på i dag när samarbetet är större än någonsin. Men styrkan med samarbetet är också att vi med kreativa samarbetspartner kan tänka nytt och annorlunda”, berättar Nordvisions generalsekreterare Henrik Hartmann.

På bästa sändningstid

När det gäller nordisk tv-dramatik sänds många av programmen på bästa sändningstid i hela Norden. Nu under jubileumshösten är det den danska kriminalserien ”Brottet II” som gör att gatorna ligger öde, och ända från början är det särskilt tv-dramerna som har fungerat som nav med tunga bidrag i Nordvisions ungdom. SVT gav Strindbergs ”Hemsöborna”, NRK bjöd på ”Skipper Worse” av Alexander Kielland, medan YLE bidrog med ”Stormskärs-Maja” av Anni Blomquist till den nordiska gemenskapen. Från DR fick vi Hans Kirks ”Fiskarna” och senare kom isländska RUV med sin stora son Halldór Laxness och ”Tidens gång i Backstugan”.

I och med tv-dramat blev vi du med Oskar i Max von Sydows präktiga gestalt, och många kan säkert höra Liv Ullmans återkommande beaktelse för sitt inre öra: ”Oskar, jag är med barn igen”. Det var i SVT:s ”Utvandrarna” och senare i ”Nybyggarna” efter Vilhelm Mobergs romaner.

1982 gick Bergman i närkamp med sitt eget ursprung i ”Fanny och Alexander”, och den framhävs som en höjdpunkt i samarbetet av både DR:s tv- och mediedirektör Lars Grarup och av hans finska kollega Ingegerd Pesonen:

”Den glömmar jag inte”, som YLE:s kanalchef Ingegerd Pesonen konstaterar, när hon blir ombedd att nämna en produktion som har gjort särskilt stort intryck på henne.

Och hon fortsätter:

”Nordvision har gett ett programutbud från våra grannländer som våra tittare lätt kan känna igen sig i, eftersom vi har så mycket gemensamt och flera av oss dessutom har en lång gemensam historia.”

Lars Grarup framhäver erfarenhetsutbytet på alla nivåer som ett stort plus. Det sker helt öppet eftersom man inte konkurrerar med varandra:

”Nordvisionssamarbetet betyder först och främst att vi dagligen har en massa bra nordiska public service-program i DR:s programutbud. De tillför ett enormt värde till DR-varumärket och bidrar på ett avgörande sätt till att göra DR unikt jämfört med våra nationella konkurrenter.”

Fleksnes, Örnen och Fanny

Efter ”Fanny och Alexander” följde ännu en Bergman-serie som exempel på den gemensamma historien. Det var ”Den goda viljan” som kom 1990 och som SVT samproducerade med YLE, NRK, DR och tyska ZDF. Och när vi nu talar om de stora nordiska regissörerna är det svårt att inte ta upp danska

Lars von Triers epokgörande sjukhussåpa "Riket" från 1997, som är närmast omöjlig att genrebestämma.

Under de senare åren har danskt tv-drama utmärkt sig starkt också internationellt med bland annat Emmy-priser i 2002, 2003 och 2005 samt flera nomineringar. I kölvattnet kom kriminalserien "Örnen" som förde ut den islandsfödda huvudpersonen Hallgrim Ørn Hallgrimsson på uppdrag i de övriga nordiska länderna och till och med till Tyskland, så att också den tyska tv-kanalen ZDF kunde vara med. Nordiska tv-dramer är så populära i Europas folkrikaste land att svenskt, norskt och danskt drama har fått tisdagar som fast sändningsdag under säsongen.

Men det är bland brödrafolken i Norden som tv-dramerna går allra bäst med tittarandelar på bästa sändningstid som ligger lika högt som för egenproduktionerna i de enskilda länderna. NRK:s tv-chef Arne Helsingén nämner exempelvis den danska dramaserien "Krönikan", som utspelar sig under efterkrigstiden och är en nordisk produktion, som har gjort särskilt stort intryck på honom.

"Betydelsen av programutbyte och samproduktion är viktig och kommer att bli ännu viktigare", bedömer Arne Helsingén.

Och så får man heller inte glömma "Fleksnes", som visades på NRK under en 30-årsperiod från 1972 till 2002. Samtliga avsnitt med Rolv Wesenlunds obekymrade ungar visades i både Island, Sverige och Danmark förutom naturligtvis i sitt upphovsland.

"Fleksnes" och "Kontrapunkt" är två av de program som den isländska tv-direktören nämner från sin ungdom, medan det är en dansk kriminalserie med isländska rötter som lockar i dag.

"Örnen" bygger på ett mycket välskrivet manus. Författarna lyckades med att involvera andra nordiska länder, och det var inte bara skådespelarna som kom från Skandinavien. En del filmades också i andra länder, bland annat på Island", säger stabschef Bjarni Gudmundsson från RUV.

Men också dokumentärprogram lockar tittare tvärs över landsgränserna, som kanalchefen hos SVT, Thomas Nilsson, formulerar det när han blir ombedd att nämna ett program som har gjort särskilt stort intryck på honom:

"Där ingen kunde tro att någon kunde bo" är det senaste exemplet här i Sverige på ett norskt program som har fått nästan en miljon svenskar att bänka sig framför tv-apparaterna."

Modell för andra länder

Men vilken nytta gör egentligen detta nordiska tv-samarbete? Frågar man professor Ulla Carlsson på Nordicom i Göteborg är samarbetet så enastående att det bör utvidgas.

"Jag tror att det är oerhört viktigt med språkförståelse och ännu mer med samarbete över gränserna. De nordiska länderna har förutsättningarna för att göra ännu mer än vad man gör på internationell nivå. Och det gäller både i samhällsrelaterade frågor och vid ren tv-produktion."

"De nordiska länderna står för en alldeles särskild public service-modell där man får ett stort utbyte till en relativt låg kostnad. Det kan tjäna som modell i många länder i världen och inte minst i Östeuropa som har ett

ohämmat medieflöde. Men när man kommer utanför Östeuropa är det ingen som förstår denna nordiska public service-modell. Sannolikt kommer den att förändras. Public service står på sin höjdpunkt nu men är även i fortsättningen nödvändig, inte minst som kulturförmedlare", menar professorn på Nordicom.

Vetenskapliga duster broderfolken emellan och kampen om att få räcka lång näsa åt broderfolken har varit ett stående inslag genom åren. Mest seglivat var Kontrapunkt, en frågetävling om klassisk musik som till och med fick ett ordentligt grepp om folk som aldrig tidigare hade drömt om att lägga Jean Sibelius på skivspelaren.

Programmets färgstarka värd, Sten Broman, förkunnade med aldrig sviktande entusiasm: "Just precis. Svaret är rätt", med sådan schvung att det genljöd över de ändlösa isländska slätterna och de tusen finska sjöarna. Programserien visades i 25 år från 1966, men hade dock ett uppehåll på sju år efter Bromans död 1980, efter vilket Sixten Nordström övertog programledarrollen.

MGP in och ut

Kontrapunkt fick efterföljare i andra frågetävlingskoncept som "Trekamp", "Firklang" och "Den gyllene pilen", men i dag är det barnen som tampas. Samarbetet på de fem tv-stationernas barn- och ungdomsavdelningar är på många sätt epokgörande. "MGP Nordic", barnens egen melodifestival, är ett barn som Nordvisionssamarbetet själv har avlat, fött och uppfostrat. Konceptet adopterades av Eurovisionssamarbetet med deltagare från hela Europa, men de nordiska länderna drog snabbt åt sig känslspröten igen. Deltagarna skulle vara just barn och inte små vuxna, som de snabbt blev i den europeiska versionen.

"Amigo" är ett annat koncept som har sett dagens ljus tack vare Nordvision, och som har sålts så långt bort som till Vietnam. På det hela taget har samarbetet på B&U-området varit stabilt i många år. För den vanliga tv-tittaren är det inte alltid lätt att upptäcka. De olika public service-stationerna har exempelvis i nu 18 år producerat hundratals små vardagsscener för och om barn i tre- till femårsåldern. Men eftersom nordiska barn, hem och kulturer är till förväxling lika varandra och programmen ofta har en inhemsk berättarröst, lägger tittarna knappt märke till att programmen inte är producerade i det egna landet. Under de senaste åren har en miljon nordiska barn blivit hundpassare i ett gemensamt nätspel som går under det gemensamma namnet "Hundparken".

Också på faktaområdet råder ett nära samarbete, och genom att utbudet av mer nischade kanaler på de olika tv-stationerna i Nordvisionssamarbetet troligen blir större antas efterfrågan på nordiska kvalitetsprogram stiga under de kommande åren. Nya tekniska landvinningar har redan gjort det möjligt att spara journalistisk forskning i en gemensam databas, och förväntningarna på möjligheterna med detta samarbete är stora.

Att nordiska tv-tittare gärna rör sig på tvärs över landsgränserna är den för tillfället populäraste tv-programledaren i Sverige ett bra bevis på. För var är det nu han kommer ifrån?

Ja, rätt gissat. Han är norrman och heter Fredrik Skavlan.
 Eller som salig Sten Broman skulle ha sagt: Just precis, svaret är rätt!

Illustration:

Stapeldiagram över utvecklingen i antal sändningstimmar mätt efter samproduktioner och programutbyte.

Fakta

Nordvision grundades 1959 av de statligt finansierade public service-kanalerna finska YLE, svenska SVT (urspr. SR), norska NRK och danska DR. 1966 tillkom isländska RUV och efterhand också Grönland och Färöarna genom DR.

1971 grundades Nordvisionssekretariatet.

1988 grundades Nordvisionsfonden.

1991 övergavs gratisprincipen på fiktionsområdet.

2006 flyttades Nordvisionssekretariatet till Köpenhamn.

2009 grundades ett digitalt distributionssystem mellan parterna.

Nordiska milstolpar under 50 år

TV-drama

Utvandrarna – 1971 – SVT, NRK och DR
 Fleksnes – 1972 – NRK, DR och SVT
 Matador – 1978 – DR, SVT och NRK
 Fanny och Alexander – 1982 – SVT, DR, NRK och YLE
 Den goda viljan – 1990 – SVT, DR, NRK och YLE
 Sofies värld – 1999 – NRK, DR, SVT och YLE
 Örnen – 2004 – DR, SVT, NRK och RUV
 Saltön – 2005 – SVT, NRK och FST5
 Isabella – 2006 – YLE, SVT och RUV
 Berlinerpopplarna – 2006 – NRK, FST5, RUV och SVT

Barnprogram

Ada badar – 1990 – NRK, DR, SVT och YLE
 MGP Nordic – 2008 – SVT, NRK, DR och FST5

Fakta

Kontiki – 1959 – NRK, DR, SVT och YLE
 Änglar eller banditer – 1996
 I sanningens tjänst – 1984 – DR, SVT och NRK
 Kungariket Norden – 2001 – DR, NRK och SVT

Underhållning

Firklang – 1965 – DR, SVT, NRK och YLE
 Kontrapunkt – 1966 – SVT, NRK, YLE och DR
 Den gyllene pilen – 1973 – DR, SVT och NRK
 Hylands hörna – 1992 – SVT